

Spinoza!

vereniging
filosofiedocenten
in het voortgezet
onderwijs

Juni 2020, jaargang 22, nr. 2

Met:

**Leren filosoferen in tijden van
online onderwijs**

**Ervaringen met alternatieve
examens**

**Boekrecensie
De Pest**

April 2020, jrg 22, nr. 2

Redactie:

Redactie: Chester Vacquier, Jesje
De Schepper, Niels Hexspoor,
Olle Spoelstra

Met bijdragen van:

Desiree Berendsen
Jan Peter van Irsel

Inhoudsopgave

Van de voorzitter	3
Mededelingen	4
Lesidee uitgelicht	5
Kennis maken met	7
Ervaringen met alternatieve examens	9
Jonge Denker aan het woord	12
Boekrecensie: De Pest	14
Beste Baruch	16
Agenda	18

Van de voorzitter

Beste collega's,

In deze Spinoza!-extra over het digitale onderwijs dit keer een kort stukje van de voorzitter. De meesten van jullie zullen dit bijzondere jaar toch nog hebben afgerond met enkele lessen op school, maar de afgelopen maanden heeft het onderwijs-op-afstand een grote vlucht genomen. Wat daarvan bestendig gaat worden op lange termijn moeten we gaan zien, maar ook het volgende schooljaar zullen we er nog wel een tijdje mee te maken hebben. Hoewel ik het filosofisch gesprek met leerlingen in de fysieke klas mis - en daarmee een belangrijk aspect van het filosofie-onderwijs - heb ik persoonlijk ook positieve nieuwe ervaringen opgedaan in deze periode, zoals het afnemen van een take-home tentamen met vragen bij primaire teksten. Ik hoop dat dit voor jullie ook geldt.

Zo langzaam begint het reguliere werk binnen de vakvereniging weer op gang te komen. Zo zijn we als bestuur bezig met

het organiseren van de online ALV en zijn de voorbereidingen op de studiedag weer begonnen. Of die daadwerkelijk plaats kan vinden eind september of pas later, gaan we zien. Die onzekerheid is er ook nog over het vervolg op Curriculum.nu. Ik heb de hoop dat de Tweede Kamer nog voor de zomer tot een besluit komt over het vervolg.

Tot slot kan ik jullie melden dat Floor Rombout vanaf het nieuwe studiejaar Hans Wessels opvolgt als vakdidacticus filosofie aan de Universiteit Utrecht. We zijn hier als bestuur erg blij mee. Stijn Ockeloen zal Hans opvolgen als toetsdeskundige bij het Cito en daar verantwoordelijk zijn voor de eindexamens Havo. We hopen op een nog nader te bepalen moment uitgebreider stil te staan bij de pensionering van Hans Wessels, gezien zijn grote bijdrage aan het schoolvak filosofie, het opleiden van docenten en de examinering. Voor nu wens ik jullie allen een fijne zomervakantie.

Harm Tiggelaar, voorzitter VFVO

voorzitter@vfvo.nl

Mededelingen

Verplaatsing Maand van de Filosofie

Juist in deze tijden is het belangrijk om waarheid van leugens te onderscheiden. Maar hoe doe je dat en wie bepaalt wat waarheid is? Daarover denken we na tijdens de Maand van de Filosofie. Dit jaar vanwege de coronamaatregelen in juni in plaats van april en met minder fysieke bijeenkomsten dan anders, maar ook op afstand valt er genoeg te lezen en te zien.

De Amsterdamse Nacht van de Filosofie vindt pas plaats op 3 oktober 2020 en de Rotterdamse Nacht van de Filosofie op 9 oktober 2020.

.

.

Lesidee uitgelicht

Leren filosoferen in tijden van online onderwijs

De school waar ik lesgeef was er al snel bij: nog voordat de intelligente lockdown afgekondigd was, had het schoolbestuur het digitaal lesgeven al op poten gezet. Mijn collega's en ik konden twee dagen na de afkondiging al aan het werk. De eerste week voor de camera verliep niet altijd even soepel (leerlingen gooiden elkaar uit de vergadering of het geluid van mijn scherm was bij een filmpje niet hoorbaar) en af en toe was het wat onwennig ('Meneer, u heeft echt niet normaal zo veel boeken!' en 'Meneer, ik heb een nieuwe pyjama. Wilt u hem zien?!'), maar al snel liep het online onderwijzen op rolletjes.

Na twee weken begon ik mij af te vragen of het afstandsonderwijs niet meer mogelijkheden had, dan dat ik twee keer een half uur per week leerlingen iets vertelde over filosofen, samen met ze een tekst las of ze vragen stelde. Moet ook het digitale filosofieonderwijs niet veel meer zijn, dan informatie overbrengen en teksten lezen? Moet ik leerlingen niet

ook leren filosoferen? Toen ben ik gaan experimenteren met online werkvormen waarbij leerlingen zelf aan het hardop denken worden gezet.

Omdat verschillende collega's vroegen of ik nog tips had voor actieve online lesvormen, geef ik u hieronder in een willekeurige volgorde de, in mijn ogen, best gelukte experimenten:

1. Discussiëren in tweetallen in PowerPoint

Ik heb in Microsoft Teams in het kanaal bij bestanden PowerPoints gemaakt met daarop steeds de namen van twee leerlingen. Op de eerste dia staat de stelling. Deze les ging over Rousseau en de stelling was, dan ook: mensen deugen van nature en de maatschappij maakt ze slecht. Onder de stelling staan twee teksten vlakken: de een voor argumenten vóór de stelling en de ander voor argumenten tegen. Op de tweede dia staat: 'Wat vinden

jullie het beste of de beste argument(en)?' Op de derde dia staat de vraag: 'Wat is jullie gezamenlijke positie ten opzichte van de stelling? Als jullie het niet eens kunnen worden, door welk argument of argumenten komt dat?'

Aan het begin van de les heb ik de stelling kort toegelicht, tegen de leerlingen gezegd waar ze hun PowerPoints konden vinden, dat de eerste naam op de PowerPoint voor de stelling moest zijn en de tweede naam tegen en dat ze samen een digitaal gesprek moesten beginnen en de vragen op de PowerPoint in moesten vullen.

Het voordeel aan deze opdracht is dat je in PowerPoint opmerkingen kan plaatsen. Zo zijn leerlingen zelf aan de slag én je kunt ze aanmoedigen om verder te denken door vragen te stellen. Een ander voordeel van deze vorm is dat iedereen aan het denken is en leerlingen niet zo lang op elkaar hoeven wachten voordat ze iets kunnen zeggen.

2. Samen denken met filosofen in LessonUp

Voor diegenen die er nog geen kennis hebben genomen: LessonUp is het interactieve broertje van PowerPoint. Zo kun je verschillende slides maken waarbij leerlingen via hun computer of laptop open of meerkeuzevragen kunnen beantwoorden. Ook kan de klas als geheel een woordweb maken.

Met name de open vragen zijn voor ons filosofen handig; je kunt op deze manier leerlingen aan het denken zetten en wat leerlingen denken koppelen aan de lesstof. Ik had bijvoorbeeld bij een les robotica via LessonUp aan leerlingen gevraagd of robots kunnen denken. De antwoorden van de leerlingen kon ik vervolgens vergelijken met denkers zoals Turing en Searle. Een tip hierbij is wel om na het behandelen van de stof nog een keer dezelfde vraag de stellen, zodat leerlingen kunnen reageren op de lesstof. Heeft Turing of Searle ze bijvoorbeeld van gedachten doen veranderen? Waarom wel of waarom niet?

Het voordeel van het samen denken door middel van LessonUp is dat je een duidelijke koppeling kunt maken met de inhoud van de stof en dat leerlingen kunnen zien wat hun medeleerlingen denken. Zoals een

leerling na een discussie via LessonUp in een feedbackformulier aangaf: “Ik vind dit fijner, want nu zie ik dat sommige mensen hele andere opvattingen hebben dan ik en ook hele andere dingen hebben meegemaakt”.

3. Online Socratisch Gesprek

Normaliter begin ik elke nieuwe periode met een socratisch gesprek en kunnen leerlingen kiezen voor socratische gesprekken in hun flexuur (keuzetijd). Toen ik dat aangaf dat ik dat deze laatste periode niet zou doen, vonden leerlingen dat maar raar: ‘Meneer, we kunnen het toch gewoon proberen?’ en ‘Als het niet werkt, dan is dat toch niet erg?!’.

Welnu, als leerlingen dat soort dingen tegen je zeggen, dan ga je natuurlijk wat proberen. Ik heb een PowerPoint geopend en samen met leerlingen deelvragen gemaakt. Vervolgens heb ik per deelvraag een dia gemaakt en daar de verschillende standpunten en argumenten op geschreven. Qua etherdiscipline hebben we afgesproken, dat leerlingen hun naam in de chat zouden typen als ze iets wilden zeggen. Op deze manier zorg je ervoor dat leerlingen bij het denken de ondersteuning van de PowerPoint hebben én dat je als docent de orde van het gesprek kunt bewaren.

Het voordeel van deze vorm is dat leerlingen direct in gesprek zijn met elkaar en met een goed tempo op elkaar kunnen reageren.

Tegelijkertijd is het lastig om deze werkvorm met een grote klas te doen, want dan moeten de meeste leerlingen lang wachten. In dat geval kun je ook de groep opsplitsen en een leerling als gespreksleider van de andere groep aanstellen.

Kennismaken Met: Ivar van der Heide

Voor de rubriek 'Kennis maken Met' interviewt Jesje filosofie-docenten. Ze heeft hiervoor een willekeurige naam uit het ledenbestand van de VFVO getrokken en dat was: Ivar van der Heide docent filosofie aan het Stedelijk Gymnasium Breda.

Na de middelbare school heb je eerst de lerarenopleiding theologie gedaan. Wist toen je ging studeren al dat je leraar wilde worden?

Nee, hoor, ik weet nog steeds niet of ik leraar wil worden :) In de opleiding kon je ook andere richtingen kiezen: de religieuze richting, of pastoraal werk. Maar ik ben zelf niet religieus en pastoraal werk sprak me niet aan, dat vond ik wat te zweverig. Als docent werken met groepen mensen, dat sprak me aan.

Je staat graag voor een groep?

Nee, ik werk graag met mensen, ik sta op zich niet graag voor een groep. Ik word vaak erg zenuwachtig als ik moet presenteren voor een grote groep.

Ben je wel eens nerveus als je moet lesgeven?

Ja, na iedere vakantie weer.

En wat doe je dan?

Niks, er doorheen. Het geeft ook een kick als je zo'n groep in de hand hebt, als je leerlingen aan het denken kunt zetten. En als je die ervaring eenmaal hebt dan geeft dat vertrouwen. Nu valt het mee hoor, ik werk nu op een gymnasium. Voorheen werkte ik in het vmbo, daar is het een stuk onvoorspelbaarder hoe een les eruit gaat zien.

Je bent niet religieus maar toch ben je religiestudies gaan studeren. Wat vind je interessant aan religie?

Waarom mensen dingen doen als naar Santiago de Compostella lopen of massaal naar Mekka afreizen, heb ik altijd heel wonderlijk en interessant gevonden

En daarna ben je filosofie gaan studeren, toen je al les gaf?

Ja, tijdens religiestudies vond ik al veel filosofische thema's interessant. En toen ik

eenmaal les gaf wilde ik na een tijdje liever filosofie geven dan levensbeschouwing. Eigenlijk had ik meteen filosofie moeten gaan studeren.

Wat vind je leuker aan filosofie?

De abstractie van filosofie vind ik prettig, de logische argumentatiestructuren.

Wat is voor jou de relevantie van filosofieonderwijs?

Ze leren dat er andere perspectieven zijn, leren op een kritisch manier te kijken en vragen te stellen. Dat biedt een verrijking van hun wereldbeeld die ook een positieve invloed heeft hoe ze zich verhouden tot andere schoolvakken.

Op de middelbare school delen we leerlingen al onder in bepaalde profielen, dan al wordt het moeilijker om verschillende wetenschapsgebieden met elkaar te combineren.

Wie is je favoriete filosoof, wat lees je zelf graag?

David Hume vind ik mooi, hoe hij bepaalde zaken in vraag stelt die we totaal vanzelfsprekend vinden, zoals bijvoorbeeld causaliteit. Hij schrijft ook heel helder, heel duidelijk.

Wat is je minst favoriete onderwerp in het curriculum?

Wijsgerige Antropologie. Ik vind het wel interessant, maar het is soms wat vager, wat minder beredeneerd, terwijl ik de logische redeneringen juist essentieel vind aan de filosofie. Daardoor vind ik het lastiger om er les in te geven.

Als je het eindexamenthema zou mogen kiezen, wat zou dat dan zijn?

Ik zou wel een boek willen schrijven over de 'science wars', de verschillen tussen de gamma, alfa en bètawetenschappen. Ik merk dat leerlingen als ze aan wetenschap denken meteen in de bèta-hoek duiken. Ze denken aan witte jassen, microscopen en de empirische cirkel. Terwijl je daar in veel wetenschapsgebieden weinig aan hebt. Ik denk dat het belangrijk is om een breder bewustzijn van wetenschap te kweken, van de verschillende vormen van wetenschap, de verschillende onderzoeksmethodes. Ik

las laatst een artikel waarin het ging over een 'internationale coronawetenschapper', wat betekent dat? Wanneer ben je een internationale coronawetenschapper?

Dan wordt natuurlijk niet gedacht aan een internationale geschiedkundige?

Precies, terwijl heel veel problemen die we tegenkomen in de wereld nu van verschillende invalshoeken benaderd moeten worden.

Die overkoepelende, interdisciplinaire samenwerking is juist nu van groot belang. Bijvoorbeeld: een lockdown kan helpen de verspreiding van corona in te dammen, maar is het sociaal haalbaar? En wat zijn de psychologische gevolgen? Om daar zicht op te krijgen is een goede samenwerking nodig tussen verschillende vakgebieden.

Op de middelbare school delen we leerlingen al onder in bepaalde profielen, dan al wordt het moeilijker om verschillende wetenschapsgebieden met elkaar te combineren. Als je daarna gaat studeren kom je bij een bepaalde faculteit terecht, in gebouwen die je deelt met een bepaald wetenschapsgebied. Logisch dat samenwerking en kennis van elkaars vakgebied zo moeilijk tot stand komt.

De filosofie kan een belangrijke overkoepelende rol spelen in die interdisciplinaire samenwerking.

Je zei eerder dat je nog steeds niet zeker weet of je wel docent wil zijn.

Ik vind het een heel leuk beroep hoor. Maar ik kan niet zeggen 'dit ga ik de komende dertig jaar doen', dat weet ik niet.

Wat zou je anders willen doen?

Studeren, ik zou het liefst mijn hele leven willen studeren.

Wat zou je gaan studeren?

Oh, van alles. Antropologie, sociologie, ik zou wel graag onderzoek willen doen.

Promoveren?

Ja, dat zou ik leuk vinden. Gewoon, omdat ik het liefst steeds wil blijven leren, me wil blijven ontwikkelen.

Heb je het gevoel dat je je als docent te weinig kunt blijven ontwikkelen?

Niet echt hoor, ik leer als docent heel veel. Ik duik vaak terug diep in de boeken om echt een goed begrip te hebben van hoe ik iets uit kan leggen. En ik kijk steeds naar hoe ik mijn lessen kan aanpassen aan de actualiteit. Als je jezelf gaat herhalen als docent, dan is dat echt de doodsteek, daar zou ik heel ongelukkig van worden.

Ervaringen met alternatieve examens

Voor het eerst sinds 1945 zijn er dit schooljaar geen Centraal Examens. Voor veel docenten een uitgelezen kans om zelf een alternatieve vorm van examinering te bedenken. Ook docenten filosofie worden getest op hun creativiteit en flexibiliteit. Voor de vwo-docenten was het extra spannend, want het examenthema ‘Het goede leven en de vrije markt’ werd dit schooljaar voor het eerst geëxamineerd.

Naar aanleiding van de oproep van de VFVO (26 maart 2020) zijn er veel inzendingen gekomen die nu op de website onder het kopje ‘[Les op afstand](#)’ en ‘[Toetsen](#)’ staan: open boek toets, mondeling SE, presentatie-opdracht.

Yakov Smit (Isaac Beeckman Academie) en Timo Kuipers (Tjalling Koopmans College) ontwikkelden de opdracht ‘zelf examenopgave maken’ [voor havo 5](#) en [vwo 6](#). “Doordat leerlingen zelf een opgave bedenken en een antwoordmodel schrijven, moeten ze zich in de eindtermen verdiepen en deze met elkaar verbinden”, legt Timo uit. “Ik stond versteld welke connecties ze zelf al

maken. Een leerling van de havo kwam met de vraag: hoe authentiek ben ik als ik voor de massastudie psychologie kies? Met een dergelijke uitgewerkte opgave verhoudt de leerling zich niet alleen tot de leerstof, maar ook tot zichzelf.”

Andere inzenders brengen de actualiteit nadrukkelijk in het examen. Menno van Calcer gaf zijn examenkandidaten van het Gymnasium Novum (Voorburg) de opdracht binnen 3 klokuren een essay te schrijven, met als sturende vraag: is er echt sprake van een crisis in de zin van overgang of gaat er eigenlijk niet zoveel veranderen? “De kandidaten heb ik beoordeeld aan de hand van de criteria die de filosofieolympiade gebruikt”, vertelt Menno. “Ze schreven dit thuis, zonder surveillance, wel op een vastgestelde tijd, en moesten werken in Google Docs (dan is de bewerkingsgeschiedenis enigszins te volgen). Het blijkt dat toepassing van de beoordelingscriteria wat aanpassing behoeft: slechts weinigen scoorden in de beste categorie. Ik heb de punten van het beoordelingsmodel dus aangepast: 2 waar je

anders 1,5 zou krijgen, 1,5 waar je anders 1 zou krijgen, etc. Dat leverde een acceptabel gemiddelde op.”

Ook Paul Hirsch, werkachtig op het Willem de Zwijger College (Bussum), koos voor een essay-opdracht die aansloot aan de actualiteit. Zijn vwo-leerlingen schreven een essay van 750 woorden waarin ze de stelling verdedigden of de coronacrisis alleen maar een bedreiging vormt of juist ook een kans voor het goede leven biedt. Elke dimensie van het goede leven moet aan de orde komen, alsmede een filosoof, die in de aparte hoofdstukken van het GLVM over de dimensies behandeld wordt.

Paul deelt met ons een essay van één van zijn examenkandidaten, Jaap Heslenfeld.

Een stap dichtbij het Goede Leven

Half januari duikt er een mysterieus virus op, op een dierenmarkt in Wuhan. Mensen raken besmet en al snel wordt duidelijk dat het om een nieuw soort coronavirus gaat. Twee maanden later zitten we in een pandemie en thuis in quarantaine. Het virus maakt wereldwijd duizenden slachtoffers en inmiddels zijn er meer dan een half miljoen mensen besmet. Je zou kunnen stellen dat het corona-virus een bedreiging vormt voor het goede leven. Toch zijn er ook lichtpuntjes te ontdekken met betrekking tot dit virus en daarom ben ik van mening dat de coronacrisis ons juist een kans biedt voor het goede leven. In dit essay zullen we hiervoor ingaan op de vijf dimensies die het goede leven vormgeven.

Allereerst gaan we in op de dimensie van relaties. Een filosoof die met name bezig is geweest met deze dimensie is Aristoteles. In zijn filosofie staat het begrip *philia* (vriendschap) centraal. Het goede leven en daarmee *eudaimonia* (geluk) kan volgens hem nooit alleen bereikt worden door de

individuele ontplooiing van de mens. De mens is namelijk een sociaal wezen – een zoon politikon. Een vorm van *philia* zijn familiebanden. Deze banden kunnen worden aangesterkt, omdat hele gezinnen samen thuis in quarantaine zitten. Gezinsleden praten meer met elkaar en helpen elkaar om door deze moeilijke en verwarrende tijd te komen. Relaties en met name relaties tussen gezinsleden worden aangesterkt.

Een tweede dimensie die het goede leven vorm geeft, is de dimensie van de instituties. Een filosoof die felle kritiek leverde op het proces van modernisering is de Duitse filosoof Jürgen Habermas. Hij waarschuwt de mens voor de kolonisering van de leefwereld door het economische systeem. Binnen het economische systeem heeft de rationaliteit een instrumentele waarde gekregen. Menselijke interacties worden door de instrumentele rationaliteit verkleind tot enkel economische transacties. Voorheen waren bijvoorbeeld interacties met dokters gebaseerd en gekleurd door de instrumentele waarde ‘efficiëntie’; ‘maak mij als patiënt zo snel mogelijk beter’. In de coronacrisis zien we dat er meer ruimte komt voor communicatieve waarden in de economische sfeer. Waarden zoals respect en dankbaarheid zien we terugkomen voor mensen die in deze tijd nog steeds hard

doorwerken. Bijvoorbeeld dat duizenden Nederlanders een paar dagen geleden om 20:00 stonden te klappen om dankbaarheid en respect te tonen voor doctoren en hulpverleners.

Een derde dimensie is de dimensie van het lichaam. Een filosoof die in verband kan worden gebracht met deze dimensie is de twintigste-eeuwse filosoof Hannah Arendt. Zij leverde kritiek op onze consumptie-maatschappij en de ‘economie van verspilling’ die daarmee gepaard gaat. Arbeid wordt hiervoor verantwoordelijk gesteld. Hierdoor is de ‘werker’ naar de achtergrond verdwenen. De werker is volgens Arendt echter juist de persoon die iets duurzaam kan voortbrengen wat de mens menselijk maakt. In de coronacrisis zien wij dat mensen creatiever worden. De kunstenaar, de enige echte werker, wordt weer meer gewaardeerd en niet meer weggeschoven als hobbyist.

Een vierde dimensie van het goede leven, is de dimensie van de natuur. Een filosoof die op het moment veel bezig is met onderwerpen zoals ‘klimaatverandering’ en ‘ecologische uitputting’ is de Franse filosoof Bruno Latour. Hij verwerpt onder andere het subject-objectschema dat we eerder tegenkwamen bij Immanuel Kant. De mens als subject kan volgens Latour misbruik

maken van objecten. Het subject vervuult bijvoorbeeld de lucht waaronder objecten zoals dieren en planten lijden. In de coronacrisis wordt er minder misbruik gemaakt van objecten. De afname van het vliegverkeer heeft er bijvoorbeeld voor gezorgd dat de lucht bijna zestig procent schoner is geworden in Nederland, wat de natuur, een object, ten goede komt.

Als laatste bestaat er de zindimensie. Een filosoof die veel bezig is met zingeving is Martha Nussbaum. De dimensies van het goede leven maken ons volgens Nussbaum ook kwetsbaar. De schoonheid van een mens of een plant bestaat deels uit de kwetsbaarheid ervan volgens Nussbaum. Zo bestaat de schoonheid van de mens eruit dat hij sterfelijk is en door allerlei invloeden van buitenaf aangetast kan worden. Het coronavirus laat maar weer eens zien hoe kwetsbaar de mens eigenlijk is, maar daardoor wordt ook weer eens de schoonheid van het menszijn bewezen en de tijdelijkheid van het leven.

Concluderend kan gesteld worden dat de coronacrisis ons een kans geeft voor het goede leven. Als we kijken naar de vijf dimensies die het goede leven vormgeven

zien we dat: relaties aangesterkt kunnen worden, de rationaliteit weer meer een communicatieve waarde krijgt, werkers weer meer worden gewaardeerd, de natuur weer opbloeit en als laatste dat de kwetsbaarheid van het leven weer eens duidelijk wordt.

Is er nog genoeg vertrouwen in de wetenschap?

Hoe wetenschapsfilosofie bij kan dragen aan de versterking van democratie en de bestrijding van de coronacrisis

In de bestrijding van de coronacrisis speelt filosofie een belangrijke rol. Er werd de afgelopen weken uitgebreid gediscussieerd over ethische beslissingen die genomen worden met betrekking tot de maatregelen die er op dit moment zijn. Het land zit op slot en veel ondernemers vrezen voor de toekomst van hun bedrijf. Het grootste deel van de deelnemers aan deze discussie erkennen hoe ernstig de crisis is, willen hun verantwoordelijkheid nemen in de bestrijding van het virus alleen zijn op zoek naar de goede balans tussen het beschermen van elkaar en het beschermen van de economie. Er zijn echter ook mensen die niet geloven dat het coronavirus een 'natuurlijke' oorzaak heeft, maar dat het door China ontwikkelt en verspreid is. Een deel van de bevolking demonstreerde in Den Haag zelfs tegen de maatregelen omdat zij helemaal niet geloofden dat het coronavirus een gevaar is voor de mens, maar dat het 5G-netwerk de oorzaak is van alle ellende.

Nu zou je denken dat dat gaat om een klein gezelschap. Niets is minder waar. Begin mei kwam het onderzoeksbureau Ipsos

naar buiten met een peiling waaruit bleek dat maar liefst 15% van de Nederlanders denkt dat het coronavirus een biowapen is, geproduceerd in een laboratorium. Dat zijn meer dan 2,5 miljoen mensen. Het blijkt zo te zijn dat onder een steeds groter wordende groep het vertrouwen in wetenschap, nieuws en politiek afneemt. In mijn ogen kan wetenschapsfilosofie een rol spelen in het terugwinnen van dat vertrouwen. Het is belangrijk om de band tussen maatschappij en wetenschap te versterken om problemen in de democratie te voorkomen. Publieke beslissingen (zoals stemmen bij een verkiezing) moeten genomen worden op een gefundeerde argumentatie. Juist nu is dat belangrijk. Dat vertrouwen in de wetenschap kan helpen bij de bestrijding van het coronavirus. Door een gemeenschappelijke wetenschappelijke basis rond het virus te creëren kan de discussie zich volledig gaan richten op de meest effectieve en ethisch verantwoorde bestrijding van de crisis.

Maatschappij en wetenschap

Waarom is het eigenlijk zo belangrijk dat dat vertrouwen tussen maatschappij en wetenschap bestaat? We kunnen makkelijke voorbeelden nemen die direct effect hebben op ons leven. Als we een dokter vertrouwen, en daarmee zijn kennis binnen het veld waarin hij actief is, heeft dat tijdens een behandeling direct effect op onze gezondheid. Het vertrouwen in die dokter bepaald immers dat hij ons mag behandelen, en daarmee verantwoordelijk wordt voor onze gezondheid. Hetzelfde geldt voor wetenschappelijke kennis die nodig is om te handelen. Van de meeste belangrijke zaken kan een individu nooit alle kennis in zich opnemen. Bij die zaken is een vertrouwen in andere experts daarom essentieel. Denk aan kennis zoals bepalingen van wat gezond en veilig eten is, wat de effecten van stikstof op onze omgeving en gezondheid zijn en wat de beste manieren zijn om een land te besturen. Zonder vertrouwen in andere experts zouden we niet kunnen handelen

en zou er veel minder technologische en maatschappelijke vooruitgang zijn. Er hangen dus een boel publieke voordelen aan vertrouwen in wetenschap. Dit geldt ook voor de coronacrisis. Zonder vertrouwen in de wetenschap die onderzoek doet naar het virus (en de gevolgen ervan) kunnen we niet handelen om zowel onze gezondheid als de economie zo goed mogelijk te beschermen.

Vertrouwen of geloofwaardigheid

De meeste wetenschappers zouden in principe moeten worden vertrouwd. Ze hebben een opleiding gehad, onderzoekservaring opgedaan en staan vaak goed aangeschreven binnen de wetenschappelijke kringen. Daardoor hebben ze genoeg redenen om een gefundeerde beslissing binnen hun wetenschapsdomein te nemen. Toch worden voorname wetenschappers niet altijd vertrouwd. Het wantrouwen van burgers in wetenschappers komt vaak niet voort uit de vraag of wetenschappers überhaupt te vertrouwen moeten zijn, maar of de desbetreffende wetenschap(per) wel geloofwaardig overkomt. Het vertrouwen in bepaalde wetenschap wordt selectief doordat er door middel van sociale criteria (politieke agenda, aanzien, geschiedenis) naar wetenschap gekeken wordt en van daaruit vertrouwen of wantrouwen

ontstaat. Hier ontstaat een gevaar: als er door bijvoorbeeld een bepaalde politieke overtuiging besloten wordt dat bepaalde wetenschap ongeloofwaardig is, kunnen de burgers zelf niet meer profiteren van de publieke voordelen die aan de wetenschap hangen. In het geval van de coronacrisis zijn er nu mensen die zichzelf en anderen in gevaar brengen door niet in de wetenschap te vertrouwen.

Wetenschapsfilosofie in tijden van crisis

Het is nu duidelijk waarom vertrouwen tussen burgers en wetenschap zo belangrijk is. Ook is duidelijk wanneer een wetenschapper te vertrouwen moet zijn en hoe sociale factoren er vaak voor zorgen dat burgers wetenschap niet vertrouwen. In deze tijden van crisis vertaalt dit zich naar een steeds groter wordende groep die zich afzet van wetenschap en daarmee ook de bestuurlijke oplossingen die genomen worden tegen het virus. Dat zorgt ervoor dat het virus minder effectief bestreden wordt en dat er gezondheidsrisico's ontstaan voor de bevolking. Wetenschapsfilosofie zou een rol kunnen spelen om dat op te lossen door te onderzoeken op wat voor manieren wetenschap bedreven moet worden. Hoe breng je wetenschap dichterbij normale

burgers? Waarom beoordelen burgers de geloofwaardigheid van wetenschappers op sociale factoren en wat is daar aan te doen? Wat voor wetenschapsconcepten kunnen er ontwikkeld worden om wantrouwen tegen te gaan? Hoe kunnen we leren van succesvolle projecten die veel last hadden van wantrouwen? En als laatste, waarom kunnen burgers zich wel in ongefundeerde theorieën vinden als ze zich eenmaal van de wetenschap afgekeerd hebben?

Als uit onderzoek naar deze vragen antwoorden komen kunnen deze ons helpen in de versterking van de relatie tussen de maatschappij en de wetenschap. De democratie wordt versterkt doordat men beter geïnformeerd raakt en daardoor op een betere manier een bijdrage kan leveren aan het publieke debat. Dit geeft meer rust voor zowel wetenschappers, politici, bestuurders en bedrijven om de strijd tegen de coronacrisis aan te gaan. Er ontstaat dan meer ruimte voor een discussie over ethische en economische beslissingen die gemaakt moeten worden. Kortom, de wetenschapsfilosofie moet aan de slag om de groter wordende kloof tussen burger en wetenschap te overbruggen.

Boekrecensie:

De Pest

Het personage waar ik me het meest mee kon identificeren was Rambert. De journalist die bleef proberen de stad uit te komen, omdat hij er niet woonde en bij zijn vriendin wilde zijn. Op het moment dat het leek te lukken, besloot hij te blijven.

Te zien aan de bestsellerlijstjes in de kranten, ben ik niet de enige die de klassieker *De Pest* van Camus deze weken herleest. De roman over het kuststadje Oran, in Algerije, is geschreven in 1947. *De Pest* is vaak gelezen als metafoor voor de bruine pest, de nazi's. Dr. Rieux is arts in dit plaatsje en heeft al snel door dat er iets niet klopt. Hij kan weinig meer doen dan builen opsnijden en er zijn voor de zieken. De personages in het verhaal gaan elk op hun eigen manier om met de omstandigheden waarmee ze geconfronteerd worden. De dokter is het centrale personage en de verteller van het verhaal dat in tijden van corona akelig dichtbij komt.

Op vrijdag 13 maart was ik gewoon aan het werk op school. De dag ervoor hadden we nog een grote conferentie gehad met onze hele scholengroep. Tijdens de opening werden bijeenkomsten met meer dan 30 mensen verboden. Omdat we al begonnen waren, konden we doorgaan. Het was een vervreemdende ervaring.

De volgende ochtend gaf ik V6 les. Ik vroeg ze wat ze wilden doen als ze zouden weten dat dit hun laatste les voor het eindexamen was. Dat hebben we gedaan. Op dat moment konden we ons niet voorstellen dat er geen eindexamen zou komen. 's Middags had ik een vergadering met een groep collega's. Ik opende met fragmenten uit *De Pest*. Ratten die dood op straat lagen, mensen die niet geloven dat een ziekte die elders raast ook bij hen zou komen, doden in Milaan. Het was voor ons enerzijds dichtbij en anderzijds nog onbegrijpelijk ver weg. We namen afscheid met de woorden: 'hopelijk tot maandag'. Maar maandag zaten we in quarantaine. We zagen elkaar een paar dagen later pas weer in Teams.

Op zondag heb ik *De Pest* van Camus te leen gevraagd van mijn vriendin, ik kon hem in mijn eigen boekenkast niet vinden. Ik kon er moeilijk doorkomen. Het was sowieso lastig me te concentreren die eerste weken in quarantaine. De vraag gebaseerd op de Stoa, 'wat ligt binnen mijn invloed

en waar kan ik wat aan doen?' hielp me die eerste weken meer dan de existentiële vraag 'wie ben ik?'.

Doordat uiteindelijk de eindexamens niet doorgingen, mijn stagiair V5 deed en crisismanagement de norm werd, kwam de vraag wie ik naast en in mijn werk eigenlijk ben toch op. De existentiële vragen lieten zich niet vermijden. Dat maakte het lezen van Camus niet echt iets gezelligs voor 's avonds in bed. De dagelijkse berichten over de aantallen doden, de maatregelen die steeds strenger werden, de mensen die opgesloten waren in de stad. Ik hoefde er na de krant en het nieuws niet nog eens over te lezen.

Toch las ik door. De vragen vanuit de Stoa hielpen me de beginfase door te komen en de situatie te aanvaarden. Camus hielp me na te denken over wat deze situatie voor mij betekent. Sommige dingen zijn voor ons anders dan in *De Pest*. In Oran zaten de mensen opgesloten achter de stadsmuren. Wij mogen de stad uit. Hoewel? De

moeder van een mentor-leerling zit al maanden bij haar zussen in Zuid-Afrika. In Oran zat een theatergezelschap opgesloten in de stad. Een jaar lang kon je elke donderdagavond dezelfde voorstelling zien. Wij kunnen niet naar het theater, de film, het café. We kunnen wel bierpakketten afhalen of thuis de Decamerone luisteren, voorgelezen door acteurs van toneelgroep Amsterdam.

Het grootste verschil vond ik de afstand. Wij raken langzamerhand gewend aan de anderhalvemetersamenleving. Ik ga elke woensdag fietsen met mijn vriendin, maar we kussen elkaar niet als we elkaar zien of als afscheid, we geven zelfs

geen hand. In De Pest blijven mensen elkaar gewoon een hand geven, blijven ze in cafés dicht bij elkaar zitten en naast elkaar lopen op straat. Ik vind het confronterend om te merken hoe snel het ongewone gewoon wordt. Ik wil er niet aan wennen mijn vrienden en familie niet aan te raken. Maar het is al vreemd geworden om films te zien waarin veel mensen dicht bij elkaar zitten.

Wie ben ik? De existentialist Camus dwingt me bij het lezen van zijn roman deze vraag te stellen. Het personage waar ik me het meest mee kon identificeren was Rambert. De journalist die bleef proberen de stad uit te komen, omdat hij er niet woonde en bij zijn vriendin wilde zijn. Op het moment dat het leek te lukken, besloot hij te blijven. Op dat moment zag hij het als zijn taak dr. Rieux te helpen bij het verzorgen van de zieken en de stervenden. Toen de pest opeens voorbij was, aan het eind van het boek, zag hij zijn vriendin terug. Het is een mooie scène waarin de verteller beschrijft dat ze niet weten wie ze terugvinden. Is de persoon die je voor je ziet de persoon die je vorig jaar achtergelaten hebt? Dat zijn voor mij ook de vragen. Wat is mijn taak in deze vreemde tijd? Het duurde even voordat ik daar iets over kon zeggen. Toen ik dat voor mezelf duidelijk had, kon ik weer aan de slag, vanuit huis. Nu we langzamerhand weer naar buiten mogen, komen de volgende vragen boven. Wie zal ik straks weer aantreffen? Is de school waar ik werk nog de school die ik kende? Wat is veranderd aan ons? We zullen het zien. Hopelijk snel.

Beste Baruch...

Mag je een persiflage maken van een denker, om het denken van een filosoof toe te passen op de gebeurtenissen van alledag?

De kwestie

In de les had ik het met leerlingen over de corona-apps. De discussie rondom corona-apps was op dat moment volledig in het nieuws. Ook hadden we net bij de lessen ethiek plichtethiek, utilisme en deugthiek besproken. Nadat ik met mijn leerlingen had gediscussieerd over of een corona-app een goed idee was of niet, vroeg ik aan hen of ze hun eigen argumenten konden plaatsen bij een van deze drie ethische tradities. Vervolgens kregen leerlingen feedback op hun antwoorden. Terwijl ik de leerlingen feedback gaf en mezelf dingen hoorde zeggen als 'Kant zou van corona-apps hebben gevonden dat...' bedacht ik me dat ik, om leerlingen te leren om de verschillende theorieën toe te passen, een persiflage van de besproken filosofen aan het maken was. Het is niet alleen onmogelijk dat Kant iets vindt van corona-apps, want die waren er in zijn tijd nog niet, maar er zijn in Kants ethische geschriften natuurlijk ook allerlei nuancerings te vinden, die het moeilijk

maken om te zeggen 'Kant zou hier dit van hebben gevonden'.

Mag je een persiflage maken van een denker, om het denken van een filosoof toe te passen op de gebeurtenissen van alledag?

Het gesprek

"Is het überhaupt mogelijk om een filosoof als Kant en alle nuances van zijn denken recht te doen? Met andere woorden: handelen we in de klas niet noodzakelijk in persiflages? De vraag is volgens mij wat het doel is van filosofieonderwijs: een juist begrip van de grote filosofen of het leveren van een aantal denkperspectieven, waardoor de leerling zelfstandig leert denken? Ik kies voor het laatste. En dan is een toepassing van oude ideeën op de huidige situatie prima te verantwoorden."

"Je kunt wel altijd streven naar 'een zo juist mogelijk' begrip natuurlijk, lijkt me dat je dit als docent ook automatisch doet. Ik zou ook eerlijk gezegd niet goed weten hoe ik filosofisch onderwijs aan 4H zou moeten geven, zonder het aan hun alledaagse leven te koppelen. En dan in een 6V-klas bied je

weer veel meer nuance en diepte."

"Het zelfstandig leren denken vind ik veel belangrijker dan het exacte begrip van de theorie van een filosoof. Wel wijs ik leerlingen er regelmatig op als ik een en ander expres wat chargeer/persifleer. Je kunt er een beetje mee spelen..."

"Persiflages maken van filosofen maakt volgens mij slechte denkers. Als je bij Freud alleen de aanval op de autonomie behandelt maar niet dat psychoanalyse ook een vorm van het herwinnen van autonomie is, dan geef je een eenzijdig beeld omdat het dan lekker contrasteert. Ook bij Kants standaardverhaal over het verbod op liegen is een hoop nuance aan te brengen. Een havo-klas (juist een havo-klas) kwam in opstand tegen die stelling, want als dit zonder nuance waar is dan is Kant een slechte filosoof. De leerlingen zelf oplossingen laten bedenken binnen de kaders van de categorisch imperatief en dit aan laten sluiten op wat Kant en latere kantianen (zoals Korsgaard) hierover gezegd hebben. Zo leer je in dat denken

ook doordenken is. Probleem is vaak ook dat methodes en docenten te weinig tijd nemen voor een theorie. Even snel de highlights pakken en door naar de volgende. Het is denk ik vruchtbaarder om juist in de toepassing de verdieping te zoeken...”

“Het is voor de denkhygiëne altijd gunstiger om de filosoof inhoudelijk intact te laten en dat te onderscheiden van de interpretatie en/of presentatie. Overigens: Beste Baruch... is wel een erg onaardige naam voor een rubriek in de Spinoza. Beste Bento of zelfs Benedictus getuigt van meer postuum respect voor deze denker. In het verlengde dus van het maken van persiflages...”

Het gesprek is een geredigeerde versie van een reactie op de kwestie, die geplaatst werd op het Algemene Forum, dat te vinden is op www.vfvo.nl/forum.

Heeft u ook een kwestie? Stuur hem op naar spinoza@vfvo.nl of post hem zelf op het VFVO forum of in de Filosofiedocenten facebookgroep.

Agenda

<i>Organisatie</i>	<i>Evenement</i>	<i>Datum</i>	<i>Link</i>
VFVO	ALV	25 juni 2020, 20:00	link